

Юрій Чорний, доцент

*Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка*

ВПЛИВ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ІВАНА ЛЕВИЦЬКОГО

У статті розглядається педагогічна та композиторська діяльність Івана Левицького, як видатного українського скрипаля, композитора, диригента та педагога.

Актуальність проблеми даної статті полягає у тому, що лише в умовах незалежної України стало доступним займатися та публікувати певні дослідження, на які колись було накладено табу.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Основні дослідження, публікації з даної теми припадають до 1939 року (на західній Україні) та з 90-х років (після розпаду СРСР та здобуття незалежності Україною). Основними дослідниками по темі були: Ю. Волощук, А. Касперт, П. Медведик, Т. Сидорчук, Є. Цегельський.

Метою статті є спроба аналізу впливу поезії Кобзаря на концертно-виконавську (підбір репертуару), композиторську (використання поезії), педагогічну (прищеплення любові до поезії Т. Шевченка) діяльність Івана Левицького.

Виклад матеріалу. Серед активних шанувальників і популяризаторів Шевченкового слова гідна особливої уваги постать видатного українського скрипаля, композитора, диригента, педагога Івана Левицького (1875 – 1938). Йому судилося відіграти помітну роль в утвердженні українства на західноукраїнських землях у 10 – 30-х рр. ХХ ст.

Народжений 16 листопада 1875 року в Луці Малій (тепер Гусятинського району Тернопільської області) в родині директора сільської школи Омеляна Левицького, він виховувався на релігійних засадах, на принципах любові до України, її історії, пісні, звичаїв і шанобливої поваги до творчості українського Пророка Тараса Шевченка. Про матір свою – Юлію – музикант завжди згадував з безмежною теплою як про найріднішого друга. Ніжним синівським почуттям до неї навіяна “Елегія” – одна з найпоетичніших п’єс композитора. В Луці Малій отримав початкову освіту і вступив до Тернопільської гімназії. Розвиткові музичного обдарування юнака сприяла його участь у гімназійному хорі, в якому значну репертуарну частку становили композиції до слів Тараса Шевченка. Вже тоді він серйозно замислюється

над тим, як отримати професійну освіту, однак через матеріальну скруту доводиться вчитися самотужки.

Від 1899 року І. Левицький живе й працює в Тернополі, спочатку як учень-помічник, а згодом на посаді судового радника. Паралельно з чиновницькою посадою він завзято студіює теорію музики, захоплено вивчає доробок видатних західноєвропейських та українських композиторів.

1903 рік – початок педагогічної діяльності І. Левицького. Протягом 1903 – 1912 рр. він викладає співи та музику в Тернопільській українській гімназії. Тут від 1904 року веде практичний клас – факультатив учнів-скрипалів (10 – 12 осіб) і організовує струнний ансамбль, у якому грав його вихованець, майбутній актор М. Крушельницький. Чимало зусиль віддав Левицький підготовці концертів цього учнівського колективу у Львові, Бережанах, Козовій, Теребовлі. Будучи другим диригентом “Тернопільського Бояна”, впроваджує до програми твори, написані для хору з оркестровим супроводом, часто виступає в ролі соліста-скрипаля.

Про цей період його діяльності знаходимо згадки в часописі “Подільське слово” (1909 – №9; 1910 – №№ 11, 15; 1912 – №1). Преса засвідчує, що І. Левицький був діяльним членом “Просвіти”, активним пропагандистом хорової та інструментальної музики. Так, під час Шевченківського ювілею 1910 року в концертній програмі звучали твори М. Лисенка: кантата “На вічну пам’ять Котляревському”, увертюра до “Чорноморців”, мішаний хор з опери “Утоплена”, а також “Плач невірників” з “Роксолани” Д. Січинського. В іншому концерті, 11 травня 1910 року, Левицький виконує скрипкове соло з акомпанементом піаністки Бойкевичівної.

Виконавську майстерність Іван Левицький вдосконалював під керівництвом відомого в Європі польського скрипаля-педагога Й. Центнера (1887 – 1965). Щоб отримати право викладати

ВПЛИВ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ІВАНА ЛЕВИЦЬКОГО

музику в середніх школах та вчительських семінаріях, 1910 року склав державний іспит перед авторитетною комісією у Львові, яку очолював Мечислав Солтис.

Характеризуючи вдалий старт Левицького-композитора, відомий філолог і краєзнавець Петро Медведик у статті “Талант, відданий народові”, опублікованій на шпальтах тернопільського молодіжного часопису “Ровесник” від 15 листопада 1975 року, писав: “Плідними у творчій біографії І.Левицького були 1913 – 1914 роки. Саме тоді він вперше опублікував свої хорові твори “За байраком байрак”, “По улиці вітер віє” та для солістів – “Буває, тужу за тобою” [6].

“Музична Шевченкіана І.Левицького – продовжує П.Медведик, – поряд з його творами для скрипки є найкращим доробком композитора. З віршів Кобзаря він вибирає ті, в яких є глибокий соціальний зміст, показано тяжкі страждання поета. У кращих творах І.Левицький звертається до народної творчості, черпає із неї образи, мелодійні мотиви. До таких належать хори “По улиці вітер віє”, “Тече вода”, “Глянь на криницю”. З творів для скрипки з фортепіано відзначаються своєю мелодійністю “Українська рапсодія”, “Другий український танок”, “Романс”, “Казка”, “Ноктюрн”.

Протягом доволі тривалого часу І.Левицький працював викладачем музики та диригентом учнівського хору в Українській жіночій семінарії у Львові (1913 – 1914, 1919 – 1934). Під час Першої світової війни змушений був служити в австрійській армії, але, одержавши легку рану на самому початку воєнних дій, звільнився зі служби і оселився у Відні. Тут у 1914 – 1918 роках вчив гру на скрипці, заробляючи таким чином на прожиття, а також доповнював свою музично-теоретичну підготовку, студіюючи приватно в 1915 – 1917 рр. у професора Р.Штера гармонію та композицію. У Відні Левицький мав багато учнів, що свідчить про його неабиякий хист виконавця, а, головне, педагога. Особливо успішною була праця І.Левицького – музичного керівника семінарських курсів у Відні. Осип Залеський, який мав змогу спостерігати за працею скрипаля-педагога, особливо високо цінував його самовіддану роботу з молоддю. У замітці “Концерт молодіжи в честь Тараса Шевченка у Відні” музикознавець писав: “Хор семінаря під управою професора Івана Левицького відспівав Стеценка “Заповіт” і “Сон” та Людкевича “Ой, Морозе, Морозенку” і вив’язався зі своєї задачі вдовольняюче, хоч композиції ці доволі трудні... Впроваджені професором Левицьким від кількох ліг збірні скрипкові соля на семінарських концертах

повелися і на успішну працю молодіжи, а, з другої, – виробляють у виконавців більшу музикальність та певного рода артистичне вдоволення... Відспіванням австрійського та українського гімну та живим образом, що представляв апотеозу Шевченка, закінчилося свято. Мимо гарної недільної погоди сяла була наповнена українською публікою, яка з задоволенням опускала салю”.

Після повернення в 1918 році на батьківщину, І.Левицький продовжує творчу, педагогічну, музично-громадську діяльність. Спочатку викладає в учительській семінарії, де працював до війни. Сучасники згадують чудові щорічні традиційні Шевченківські вечори в стінах цього закладу під орудою маестро, який майстерно керував хором та скрипковим ансамблем.

Після закриття української семінарії Левицький до червня 1937 року викладав музику і співи в польській семінарії, після чого пішов на пенсію. Крім учителювання, великої громадської роботи, І.Левицький працював як викладач-скрипаль Вищого музичного інституту імені М.Лисенка.

Про його здібності як педагога свідчить той факт, що багато учнів музиканта присвячували мистецтву все своє життя, виступали з сольними концертами. Одним із них був Є.Цегельський, який активно концертував, а пізніше працював на посаді директора Музичного інституту імені М.Лисенка в Перемишлі [8].

Згадуючи Левицького, сучасники так описують його портрет: “...він був високий на зріст, білявий, з блакитними, виразними, розумними очима. Дещо непривабливий своєю зовнішністю, він вражав після першої зустрічі якоюсь особливою скромністю, простотою, душевністю, педантичним характером”. А ось характеристика музики-професіонала, одного з найвидатніших українських композиторів В.Барвінського, який добре знав Левицького: “Надзвичайно точний і обов’язковий у праці, скромний і без претензій, коли ходило про признання за неї, в товариських взаєминах з найкращими прикметами людини з’єднував собі беззастережні скриві симпатії, так, що можна було сміло сказати, не мав ворогів, чи хоча б неприхильних собі людей”. І ще одна характерна деталь: за все своє життя композитор зібрав цінну бібліотеку, яку заповів Музичному товариству ім. М.Лисенка у Львові.

Іван Левицький не мав сім’ї – весь час його оточували друзі, учні, учениці, а також його улюблені книги і музика. Помер композитор у Львові 8 квітня 1938 року. Похований на Янівському цвинтарі. Відоме місце його захоронення, однак жодного пам’ятного знака, на жаль, немає...

ВПЛИВ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ІВАНА ЛЕВИЦЬКОГО

Із композиторської спадщини найвагомішими з огляду значимості для української культури є понад 20 скрипкових мініатюр І.Левицького, частина яких публікувалася як до, так і після Другої світової війни: “Українська шумка”, “Українська рапсодія”, “Другий український танок”, “Дума про Нечая”, “Романс”, “Вальс”. Першочергового перевидання заслуговують такі скрипкові композиції митця: “Перший український танок”, Балада “Князь Святослав над Опором”, “Мережка (Червона калинонька)”, “Мазепа”, “Кавказ”, “Казка”, “Мазурка”, скрипковий переклад знаменитого солоспіву М.Лисенка до слів Т.Шевченка “Гетьмани, гетьмани”, фрагмент з поеми “Гайдамаки”. Цінність цього перекладу полягає в тому, що один з кращих романсів М.Лисенка, створений у 1872 році, був широковідомим у всіх кутках земної кулі, де компактно проживають представники української діаспори, і вперто замовчувався тоталітарним режимом на Україні насамперед тому, що в поетичному тексті гетьманському минулому протиставляється занепад України, що розкривається в образі зруйнованого Чигириня.

У галузі хорової музики Левицьким написані переважно мініатюри для мішаного, жіночого або чоловічого хору. Про вміння композитора вдало вибирати поетичний матеріал говорить сам перелік текстів цих творів: тут хори на слова І.Франка (“Глянь на криницю”, “Я не жалуюсь”), П.Тичини (“Як упав же він з коня”, “Плуг”), Б.Лепкого (“Минеться ніч”), О.Олесья (“Зеленіа рутонька”). До віршів Т.Шевченка І.Левицьким створено такі хори а’капела: “**За байраком байрак**” для чоловічого хору і баритона, присвячений О.Терлецькому; “**По улиці вігер віє**”, “**І небо невмите, і заспані хвилі**”, обидва для жіночого хору, опубліковані в 1914 році у Львові; “**Сон**” (“**Іду я тихою ходою**”) для мішаного і жіночого хору; “**Тече вода в синє море**” для мішаного хору і тенора (1917); “**Вітре буйний**”, для жіночого хору, присвячений Ф.Колесі (1920); “**Дивлюся, аж світає**” для хору, чорновий ескіз (1936). Є ще в І.Левицького низка солоспівів, а серед них “**І світає, і смеркає**” для голосу на Шевченківський текст.

Щоб найповніше розкрити образ композитора, слід згадати його теоретичні праці “**Нарис історії музики**”, “**Основи теорії музики**” (1921) та “**Популярна наука гармонії**” (1929). У “**Нарисі з історії музики**”, аналізуючи основні постації й твори українських митців, І.Левицький виділяє композиції до слів Тараса Шевченка пера М.Вербицького, С.Воробкевича, М.Лисенка, М.Аркаса, П.Ніщинського, Д.Січинського,

Й.Кишакевича, Г.Топольницького, С.Людкевича. Про Лисенка читаємо такі, актуальні і сьгодні слова: “В своїх оригінальних творах, особливо в піснях до “Кобзаря”, полишає нам річи, що не уступають варістю західноєвропейським творам. Коли ж до того додамо слідні зусилля шукання національних доріг, то мусимо поставити їх вище. Звісно, що на заході Європи за кожен нову стежину признають творця півбогом. Лисенко вказав нам не стежини, а цілі шляхи” [3].

Висновки. Вся діяльність Івана Левицького – педагога, теоретика, композитора – підпорядковувалась одній благородній меті – нести музичну культуру в найширші маси, наблизити мистецтво до широких кіл населення, постійно дбати про престиж національної музики. Саме цій ідеї присвячена його творча спадщина, в якій особливо відчутна тверда опора на фольклор і на високу поетичну музу Тараса Шевченка.

1. Волощук Ю. *Фундатор галицької скрипкової школи* // *Музика*. – 1999. – №3. – С.10.

2. Касперт А. *Шеченко і музика: Довідник*. – К.: *Мистецтво*, 1964. – № 95, 309, 370 – 371, 1467.

3. *Левицький І. Нарис історії музики*. – Львів, 1921. – 64 с.

4. *Медведик П. Діячі української культури: Матеріали до бібліографічного словника* // *Записки НТШ*. – Т. ССХХVI: *Праці Музикознавчої комісії*. – Львів, 1993. – С. 419 – 420.

5. *Медведик П. Левицький Іван* // *Шевченківський словник: У 2-х тт.* – Т. 1. – К., 1976. – С. 346.

6. *Медведик П. Талант, відданий народові* // *Ровесник (Тернопіль)*. – 1975. – 15 листопада.

7. *Сидорчук Т. Митець-просвітител* // *Музика*. – 1990. – №5. – С. 27 – 28.

8. *Цегельський Є. Іван Левицький: Некролог* // *Українська музика*. – 1938. – № 6. – С. 108.

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Мистецтво слухати цінується так само,
як мистецтво говорити”

П'єр Буаст
